מדינת ישראל
משרד החינוך

מהות
מרכז ארצי למידע, למחקר ולפיתוח בתחום תקשורת משפחות-מערכת החינוך

המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

חוברת תקצירים רב-לשונית

עמדות הורים יהודים וערבים כלפי ההוראה והלמידה הרצויה בעידן הפוסט-קורונה

ד"ר איריס אלפי-שבתאי, ד"ר ענת כורם, ד"ר רחל שגיא,
פרופ' יצחק גילת

תוכן	עמוד

תקציר בעברית	**3**
עמדות הורים יהודים וערבים כלפי ההוראה והלמידה הרצויה בעידן הפוסט-קורונה	
תקציר בערבית	**13**
مواقف أولياء الأمور اليهود والعرب من التدريس والتعلّم المفضّلَين في عصر ما بعد الكورونا	
תקציר באנגלית	**23**
Attitudes of Jewish and Arab Parents to Ideal Teaching and Learning in the Post-COVID Era	

תקציר

מחקר זה העריך את תפיסותיהם של הורים יהודים והורים ערבים בארץ באשר למורה האידיאלי, לעקרונות חברתיים-רגשיים ולימודיים החשובים להם ולציפיותיהם מההוראה ומהלמידה של ילדיהם. המחקר כלל מדגם מייצג של 672 הורים, מהם 504 יהודים ו-123 ערבים. הוא נערך בתקופה סוערת ויוצאת דופן של למידה מרחוק בסגרי מגפת הקורונה לצד שינויים חברתיים, כלכליים וטכנולוגיים הנובעים מעידן דיגיטלי חדש, שמאפייניו אינם צפויים. שאלון מקורי פותח בהתאם לצורכי המחקר. ניתוח ממצאיו מחדד את מהותו של המורה האידיאלי ואת סדר העדיפויות החינוכי הרצוי בעיני ההורים. לדידם של ההורים, הן היהודים הן הערבים, מורה אידיאלי הוא זה הדואג לעדכון שוטף והמקדם מיומנויות רגשיות-חברתיות (SEL) אצל הילד. מיומנויות אלה נמצאו משמעותיות בעיני כלל ההורים יותר מאשר הקניה של חומר לימודי חדש. חשיבותן ניכרת בייחוד לנוכח הקשיים הרגשיים של הילדים, שבלטו בתקופת משבר הקורונה בבידול החברתי, ולנוכח דרישות המציאות החדשה והבלתי-צפויה, המחייבות חוסן רגשי, שליטה עצמית, גמישות, יכולת הסתגלות והתמודדות עם דחיית סיפוקים ועם מצבים מאתגרים. בנוסף, הממצאים מצביעים על פער עצום בין ציפיות ההורים לבין המציאות בשטח. פער אחר שנמצא הוא פער בין-דורי בין מעורבות ההורים כיום לעומת זו שאפיינה, להערכתם, את הוריהם. עוד נמצאו הבדלים בין-תרבותיים בין ההורים. בעוד שההורים היהודים מביעים את דרישתם הנחרצת לשינוי חינוכי משמעותי ולהוראה תואמת-מציאות, ההורים הערבים מפגינים שמרנות בדעותיהם ובד בבד הם חושפים תמורות שחלו בתפיסתם החינוכית. ממצאי המחקר מגלים שההורים הערבים, שחוו את משבר הקורונה יחד עם ילדיהם, עוברים תהליכים של שינוי, והם כיום מעורבים יותר ודעתניים יותר בציפיותיהם באשר למהפך הנחוץ, בעיניהם, במערכת החינוכית, ובאשר לתעדוף הנושאים והמיומנויות שהם חפצים להקנות לילדיהם. ההורים הערבים בולטים גם בתסכול ובייאוש שהביעו, ובהיעדר הציפיות שלהם מהמערכת לעומת אלו של ההורים היהודים. יש להביא בחשבון את התחושות הקשות של כלל ההורים, שעלו במחקר, ובייחוד של ההורים הערבים, ולהקצות משאבים הולמים לקידום ולייעול החינוך בכלל ובמגזר הערבי בפרט.

מילות מפתח: המורה האידיאלי, יחסי צוותי חינוך-הורים, למידה חברתית-רגשית (SEL), תפיסות הורים יהודים וערבים, מיומנויות המאה ה-21, פוסט-קורונה

תקציר מנהלים

מגפת הקורונה העולמית (Covid-19) והסגרים הממושכים בבתים הובילו לשינויים מיידיים ובלתי צפויים בהוראה ובלמידה של התלמידים בארץ. הם אילצו את ההורים להיות מעורבים באופן מלא או חלקי בלמידה ובהתמדה של ילדיהם בשיעורי הזום, בביצוע המטלות מרחוק, בבניית סדר יום יעיל ובמתן תמיכה רגשית. במקביל לטלטלה ולחוסר האונים שיצרה המגפה, התרחשו גם שינויים חברתיים, כלכליים וטכנולוגיים עצומים, הנובעים מתמורות העידן החדש, הדיגיטלי והבלתי-צפוי של ימינו.

מחקר זה נערך בתקופה ייחודית, סוערת, דינמית ויוצאת דופן זו של שנת 2021, שאופיינה בשילוב של התמורות המהירות של המאה ה-21 ושל הלמידה הבלתי צפויה מרחוק. הרעיון למחקר מעוגן בתקופה נדירה זו של שינויים חסרי תקדים בשיטות ההוראה וההערכה, אשר יצרו אינטראקציה חדשה בין המורים להורים שהיו חשופים לתוכני השיעורים שנלמדו מהבית. ההורים נאלצו להתמודד יחד עם ילדיהם עם אתגרי הזום, עם המטלות המקוונות ועם השימוש באמצעים טכנולוגיים מגוונים המאפיינים את העידן הדיגיטלי החדש.

המחקר כלל 672 הורים המהווים מדגם מייצג להורים שילדיהם לומדים בבתי ספר בישראל, מהם 504 הורים יהודים ו-123 הורים ערבים. עד כה כמעט ולא נחקרו תפיסות ההורים לתלמידים באוכלוסייה הערבית. המחקר משווה בין תפיסות ההורים היהודים וההורים הערבים הנוגעות למהותו של המורה האידיאלי ולעקרונות שחשוב בעיניהם להקנות לתלמידים בתקופה הייחודית של פוסט-משבר הקורונה ושינויי המאה ה-21.

החוקרים חיברו שאלון אינטרנטי רחב היקף לצרכים הספציפיים של המחקר, שבנוסף לכך תוקף על-ידי מומחית במתודולוגיה שבחנה את מידת הרלוונטיות של השאלות ואת בהירותן. בחלקי השאלון שדרשו מההורים לתעדף עקרונות בסולם עדיפויות, נעשה שימוש בכלי המחקר התקף Parents' priorities. שאלון המחקר ניתן בשתי גרסאות. האחת - בעברית להורים שילדיהם לומדים בבתי ספר יהודים, והשנייה – בערבית, להורים שילדיהם לומדים בבתי ספר ערבים. ניתוח משולב כמותי-איכותני העריך והשווה את תפיסות ההורים משתי האוכלוסיות באשר לשלושה היבטים מרכזיים שמהם נובעות מטרות המחקר העיקריות, ואלו הם:

1. **אפיון המורה האידיאלי**. מיפוי כמותי-סטטיסטי של תפיסות ההורים שילדיהם לומדים במערכת החינוך הרגילה בארץ לגבי התכונות המצופות מהמורה האידיאלי בתקופת מגפת הקורונה ולאחריה ולגבי מהותם של קשרי מורים-הורים יעילים; והשוואה בין תפיסות ההורים היהודים לבין תפיסות ההורים הערבים לגבי מהותו של המורה האידיאלי.

2. **הערכת המיומנויות החינוכיות, החברתיות והרגשיות (SEL) במאה ה-21, החשובות בעיני ההורים.** אפיון כמותי-סטטיסטי של המיומנויות החשובות ביותר בעיני ההורים להקניה לילדיהם בבית הספר בכלל ובזיקה ללמידה חברתית-רגשית בפרט; והשוואה בין תפיסות ההורים היהודים לבין תפיסות ההורים הערבים באשר לחשיבותן של המיומנויות השונות.
3. **ציפיות ההורים מהמערכת החינוכית והשוואה בין-דורית בינם לבין הוריהם.** מיפוי איכותני של קטגוריות התוכן (התמות) המשמעותיות ביותר להורים מבחינת ציפיותיהם מהמערכת החינוכית ומבחינת ההבדלים שהם רואים בין ציפיותיהם כהורים כיום לבין הציפיות שהיו להוריהם; השוואה בין הדורות בין ההורים היהודים להורים הערבים באשר לציפיות ולהבדלים.

ניתוח הממצאים הוא כאמור משולב כמותי-איכותני ולפיכך מאפשר קבלת תמונה רחבה על אודות תפיסות ההורים בארץ. ממצאי המחקר הכמותיים (היבטים 1, 2) והאיכותניים (היבט 3) של המחקר מוצגים להלן בהתאם לשלושת תחומי המחקר המרכזיים:

1. המורה האידיאלי בעיני ההורים היהודים ובעיני ההורים הערבים

הלמידה מרחוק בתקופת מגפת הקורונה חצתה מגזרים ותרבויות וחייבה את כלל ההורים להיות מעורבים ושותפים בלמידה של ילדיהם. זהו אחד המחקרים הראשונים שנערכו בקרב הורים בישראל על רקע תקופת הקורונה ומשווים בין הורים מהאוכלוסייה היהודית לבין הורים מהאוכלוסייה הערבית. ההורים התבקשו לדרג בשאלון תכונות והתנהגויות שחשוב בעיניהם שיהיו למורה אידיאלי. ניתוח גורמים כמותי מיפה מספר התנהגויות מצופות המתייחסות להיבט הקוגניטיבי ולאיכות ההוראה, להיבט הרגשי, להיבט החברתי, לעדכון ההורים ולשילוב טכנולוגיות בהוראה. ניתוח שונות עם מדידות חוזרות הראה קשר בין ההתנהגות המצופה מהמורה האידיאלי, הרצוי בעיני כלל ההורים, לבין רצונם להיות מעורבים בעשייה החינוכית של ילדיהם. נמצא שההורים משתי האוכלוסיות תופסים את המורה האידיאלי כמי שדואג לעדכנם בקביעות לגבי ילדיהם, ולא רק באספת ההורים, ומקפיד על קשר שוטף ומיטבי עימם לטובת הילד ולרווחתו. בכך ניכר הצורך המשמעותי של כל ההורים במעורבות הורית, ללא קשר לאוכלוסיית המקור, והוא משמעותי בעיקר לנוכח מעורבותם חסרת התקדים בלמידה מרחוק בתקופת הקורונה.

הממצאים מאששים שני היבטים משמעותיים שהוכחו במחקרים קודמים כמהותיים לקידום היכולות הרגשיות-החברתיות והאקדמיות של התלמיד. ההיבט האחד הוא שותפות הורים-מורים יעילה, שהתעצמה בלמידה מרחוק והוכחה כיוצרת ביטחון אצל הילד ומסייעת לו בבית הספר ובבית. ההיבט השני קשור בהיבט הראשון ועוסק בתכונות שההורים מצפים שיהיו למורה המלמד את ילדיהם.

הממצאים מחזקים את החשיבות שההורים רואים בתקופת הפוסט-קורונה בקשר שלהם עם צוותי החינוך, ובפרט בדיאלוג עם המורה המקפיד על עדכון שוטף על מצבו הרגשי-חברתי-לימודי של ילדם. הם מעריכים את היותו אכפתי ומקדיש זמן וחשיבה בקשר בינו לבין תלמידיו כבסיס לכל למידה ועשייה עימם. בכך הממצאים הללו מחדדים את המהות של קשרי מורים-הורים מיטביים בעיני ההורים בישראל, המתבטאים, מבחינתם, בעדכונם השוטף. בהלימה לכך, מורה אידיאלי מאופיין בעיני ההורים כמי שיוצר עימם קשר מיטבי, מקיים איתם שיח איכותי ומקדם את הגיוס שלהם ואת תמיכתם בתהליכי הלמידה של הילד ובכך גם את הצלחתו. הממצאים גם מחזקים את תכונת האכפתיות שצוינה בדו"ח דברת כמהותית למורה הרצוי בישראל, ומרחיבים אותה גם באשר לקשר עם ההורים. ממצאים אלו מלמדים שההורים בעידן הפוסט-קורונה מבקשים אומנם להיות מעורבים בהליך החינוכי פחות משהיו בלמידה מרחוק, אולם הם כן דורשים לדעת ולהתעדכן על אודות התנהלות ילדם ומצבו, שכן חוסר עדכון מקשה עליהם מאוד.

ההשוואה הרב-תרבותית הראתה שלהורים מהאוכלוסייה הערבית חשוב יותר שהמורה יהיה מקצוען. לעומתם, ההורים מהאוכלוסייה היהודית מעדיפים מורה רגיש ומכיל, המתעניין בילד וברווחתו. ממצאים אלו מבטאים שינוי בתפיסת ההורים הערבים. במחקר שנערך לפני משבר הקורונה, מרביתם העדיפו שלמורה יהיו תכונות של אדם מוסרי וערכי, המהווה דוגמה לתלמידיו, על-פני תכונות מקצועיות, והדגישו בכך את תפיסתם את תפקיד המורה כמנהיג וכמוביל. נראה שמעורבות ההורים בלמידה מרחוק של ילדיהם חיזקה אצלם את ההכרה בחשיבות הידע של המורה ובמקצועיותו. מכאן ניתן ללמוד על שינוי שחל אצלם, על רקע תקופת הקורונה, באשר לתפיסתם את מהותו של המורה האידיאלי והטוב.

מממצאים אלה ניתן אפוא ללמוד שעדכון ההורים וקיום דיאלוג שוטף ואיכותי עימם משמעותיים במיוחד עבור ההורים בעידן החדש ובתקופת הפוסט-קורונה, שבהם יש חשיבות רבה למתן גבולות לילד, בעיקר לתלמידים בגיל בית הספר היסודי, הזקוקים להכוונה ולתיווך של מבוגר. שיתוף פעולה הוא משמעותי לעבודה מדויקת עם הילד הן בבית הן בבית הספר, והוא תורם להתפתחותו הרגשית-חברתית והקוגניטיבית. בתי ספר המצמיחים תלמידים מצליחים הם אלו המברכים על שותפות הורית יציבה ועל דיאלוג מקדם בין שני הצדדים. בנוסף, העדכון ושיתוף הפעולה יקנו למורה סמכות ומקצועיות בעיני ההורים, שעשויות לקדם את מעמדו הנמוך גם לאחר תקופת הלמידה מרחוק. חשוב לבצע מחקר המשך ולהתמקד במשמעות העדכון בעיני ההורים, על תחומיו השונים, ולחדד את מהותו בעיני הורים לילדים בגילים שונים משתי האוכלוסיות. ראוי גם לבחון שוב את תכונות המורה, המהותיות בעיני הורים, כשנה לאחר תום תקופת הקורונה על מנת להעריך אם חלו שינויים בתפיסת ההורים ובקשרי מורים-הורים.

2. למידה רגשית-חברתית (SEL) ועקרונות חינוכיים משמעותיים בעיני ההורים היהודים ובעיני ההורים הערבים

המאה ה-21 מתאפיינת בשינויים מהירים בתחומים רבים של החיים. השינויים הללו מעצבים מחדש את המציאות שאנו חיים בה, ובהתאם לכך משנים את הדרישות ואת הציפיות מהמערכת. למידה חברתית-רגשית (SEL), המוגדרת כאחת ממטרותיו של משרד החינוך לשנת תשפ"ב, משמעותית בהקשר זה. למידה זו כוללת תהליכי למידה של מיומנויות רגשיות וחברתיות המפתחות אצל הלומדים סל כלים רגשי המסייע בעיצובם כאנשים סקרנים, אמפתיים, בעלי אינטליגנציה רגשית, תקשורתית ובינאישית, המסוגלים לפתור קונפליקטים, לקבל החלטות, לקבל אחריות, להיות אסרטיביים, לפעול מתוך מוטיבציה פנימית, להתגמש מחשבתית, להתמיד ולהיות מסוגלים לוויסות רגשי והתנהגותי ולניהול עצמי בלמידה ובשעות הפנאי. המיומנויות הרגשיות-חברתיות הן משאב חוסן משמעותי להתמודדות עם אתגרי החיים, והן מאפשרות לתלמיד להיות פנוי רגשית ללמידה. הן קשורות בטווח הארוך להצלחה אקדמית, להצלחה בעבודה ובזוגיות ולבריאות נפשית ופיזית טובה יותר.

בתחום מחקר זה הוערכו באופן כמותי תפיסות ההורים באשר למגוון מיומנויות. הם נשאלו ארבע שאלות מרכזיות. בשאלה הראשונה הם התבקשו לדרג מיומנויות להקניה לתלמידים לפי סדר חשיבותן בעיניהם.

המיומנויות כללו: ידע ושיפור הישגים לימודיים, פיתוח סובלנות ויחס של כבוד לכל אדם, חיזוק הדימוי העצמי, מניעת אלימות בבית הספר, חיזוק הכישורים החברתיים, הכשרה מקצועית וחיזוק אהבת המדינה. ניתוח שונות עם מדידות חוזרות הראה שמחצית מכלל ההורים מאמינים כי הקניית ידע והישגים טובים ופיתוח הכישורים החברתיים-רגשיים הם מיומנויות משמעותיות ביותר.

ההשוואה בין תפיסות ההורים היהודים וההורים הערבים הראתה שפיתוח סובלנות, חיזוק ערכי המדינה וחיזוק הדימוי העצמי של הילד חשובים יותר בעיני ההורים היהודים, ואילו הכשרה מקצועית ומניעת אלימות מהותיות יותר להורים הערבים. מכאן ניתן ללמוד שכל אוכלוסייה מתמקדת במיומנויות הרלוונטיות לה. בעוד שמניעת אלימות בחברה הערבית משמעותית בעיני ההורים הערבים על רקע האלימות במגזר, ההורים היהודים מעוניינים יותר בפיתוח מיומנויות רגשיות-חברתיות, ורואים חשיבות בפיתוח הזיקה למדינה ולערכיה.

בשאלה השנייה התבקשו ההורים לדרג את החשיבות של הקניית מיומנויות כמו ידע כללי, ידע מעמיק וממוקד, יוזמה ויזמות, פיתוח חברויות, חשיבה ביקורתית, חיפוש מידע, מיומנויות טכנולוגיות, עבודת צוות, עמידה מול קהל, ניהול שעות פנאי ואסרטיביות. נמצא שהקניית ידע כללי וידע מעמיק בנושאים ממוקדים חשובה ביותר לשליש מכלל ההורים. עם זאת, ההורים היהודים רואים חשיבות רבה יותר בהקניה של מיומנויות רגשיות-חברתיות עבור ילדיהם, בעוד שמיומנויות של עמידה בפני קהל ושל ניהול שעות פנאי חשובות יותר בעיני ההורים הערבים. ממצא זה תומך בממצאי השאלה הראשונה ומחזק אותם.

בשאלה השלישית התבקשו ההורים לדרג שלוש תכונות החשובות להם ביותר לפתח אצל ילדיהם, ובהן: אדיבות, נימוסים, טוב לב, למדנות, מתן כבוד לזולת, חשיבה ביקורתית, יושר, עצמאות, סקרנות, התמדה וצייתנות. מתן כבוד לזולת ועצמאות נמצאו כעקרונות החשובים ביותר לכלל ההורים. עם זאת, ההורים היהודים בחרו במתן כבוד לזולת, בעצמאות וביושר בעדיפות הגבוהה ביותר, ואילו ההורים הערבים ראו בעקרון הנימוסים כחשוב ביותר, ולאחריו מתן כבוד לזולת. צייתנות נמצאה כעיקרון בעל המשמעות הנמוכה ביותר אצל כלל ההורים, הן היהודים הן הערבים, ממצא המעיד על שינוי בשמרנות שאפיינה בעבר את החברה הערבית.

בשאלה הרביעית סימנו ההורים את שלושת העקרונות החשובים להם ביותר בגידול ילדיהם מבין: פיתוח ביטחון עצמי, מתן תגמולים ועונשים מתאימים, מתן הקשרים חברתיים גמישים, שמירה על משמעת קפדנית, סיפוק חופש נרחב, מתן דוגמה טובה, פיקוח על התנהגות הילד, אצילת סמכויות, מניעת חברה שלילית והתאמת גידול הילד למאפייניו. מרבית מההורים מיקמו את פיתוח הביטחון העצמי של הילד כמטרה עילית, ומרביתם סבורים שמתן דוגמה טובה הוא עיקרון חשוב בגידול הילדים.

הממצאים מצביעים על קשר בין תרבות המקור של ההורים לבין העקרונות החשובים להם ביותר בחינוך ילדיהם. ההורים הערבים רואים חשיבות עליונה בהקניית נימוסים ובמתן כבוד. לעומתם, ההורים מהאוכלוסייה היהודית לא דירגו את הקניית הנימוסים בין שלושת העקרונות החשובים – הם ראו חשיבות עליונה במתן כבוד לזולת, בפיתוח עצמאות וביושר. תמימות דעים נמצאה אצל כלל ההורים באשר לפיתוח הביטחון העצמי של הילד ומתן דוגמה טובה לילדים.

3. מעורבות ההורים וציפיותיהם מהמערכת החינוכית לאחר משבר הקורונה בראייה בין-דורית ורב-תרבותית

בתחום המחקר השלישי הוערכו באופן איכותני קטגוריות התוכן של ההורים מהאוכלוסייה היהודית והערבית ביחס לשתי שאלות פתוחות שניתנו בשאלון. בשאלה ראשונה התבקשו ההורים לתאר את ציפיותיהם מהמערכת החינוכית עם החזרה לשגרה לאחר מגפת הקורונה, ובשאלה השנייה הם התבקשו להעריך את ציפיותיהם כהורים כיום לעומת הציפיות שהיו להוריהם כשהם עצמם היו תלמידים בבית ספר.

קטגוריות התוכן שמופו בשאלה הראשונה אצל ההורים היהודים ביחס לציפיותיהם עם החזרה לשגרה כללו את התמות האלה: פיתוח מיומנויות חברתיות וקידום הפן הרגשי והדימוי העצמי של הילדים; חינוך לסובלנות, מניעת חרמות ואלימות וחזרה לשגרה יציבה; הקניית ידע וצמצום פערים לימודיים; מינוף המשבר לצורך שינוי שיטת ההוראה והדגשים התוכניים ולהשבחתה; עירוב ההורים בעשייה החינוכית ומתן כבוד להורים; והבעת תסכול ואכזבה מהמערכת החינוכית. הקטגוריות שמופו אצל ההורים הערבים הן אלה: פיתוח מיומנויות חברתיות וקידום הפן הרגשי והדימוי העצמי של הילדים; מיגור האלימות בחברה; צמצום הפערים הלימודיים; שינוי שיטות ההוראה, החלפת צוותי ההוראה ושילוב טכנולוגיות מתקדמות בה; יצירת שגרה יציבה ובריאה; והבעת אכזבה והיעדר ציפיות מהמערכת.

ממצאי הניתוח התוכני מחזקים את תשובות ההורים שנותחו באופן כמותי בשאלות הסגורות. כל ההורים, הן היהודים הן הערבים, רואים בקידום ההיבט הרגשי-חברתי של הילדים לאחר החזרה לשגרה כציפייה המשמעותית ביותר, חשובה יותר מההיבט הלימודי. בכך הם מעידים על הציפייה לשינוי שבו יקודמו מיומנויות שהן מעבר להיבט הקוגניטיבי. הצורך בשינוי נובע בעיני ההורים בשל מצבם הרגשי של הילדים בעקבות הלמידה מרחוק ולנוכח תמורות המאה ה-21.

עם זאת, נמצאו הבדלים רב-תרבותיים בין ההורים. בעוד שההורים היהודים התמקדו בעיקר בפיתוח סובלנות וביקשו להיות מעורבים בחינוך, ההורים הערבים הדגישו את הצורך במיגור האלימות המהווה אתגר

משמעותי בחברה הערבית. בכך עולים הממצאים האיכותניים בקנה אחד עם הממצאים הכמותיים: הם מחזקים את החשיבות שההורים היהודים רואים בפיתוח סובלנות ובחיזוק הדימוי העצמי של הילדים, ואת הצורך שההורים הערבים רואים בהקניית הכשרה מקצועית לילדים ובמניעת אלימות. עם זאת, ההורים משתי האוכלוסיות מביעים ציפייה לשינוי במערכת החינוכית ולהוראה רלוונטית יותר ההולמת את העידן החדש. הם שואפים לדגשים אחרים, לשילוב טכנולוגיה בהוראה ולהכנת הילדים לחיים עצמאיים. חלק מן ההורים הביעו מרירות, ייאוש, תסכול ואכזבה מהמערכת, וגרסו שאין להם ציפיות. תגובות מעין אלו היו רבות ועוצמתיות יותר בקרב ההורים מהאוכלוסייה הערבית.

בשאלה הפתוחה השנייה ביקשו מההורים להעריך את הפער הבין-דורי ביחס לציפיות שיש להם כיום מהמערכת החינוכית לעומת הציפיות שלדעתם היו להוריהם. מרבית ההורים סברו שקיים שוני רב בינם לבין הוריהם. בעוד שהוריהם התמקדו בעיקר בהישגים ולא היו מעורבים, כיום הם כהורים שואפים להיות מעורבים בלמידת ילדיהם ורואים חשיבות רבה בפיתוח הפן הרגשי-חברתי ובקידום מיומנויות שיובילו אותם ללמידה עצמאית ולהצלחה בחיים.

שלוש קטגוריות התוכן שמופו אצל ההורים היהודים ביחס לשאלה זו היו: [הציפיות] 'שונות לחלוטין והפוכות'; 'דומות'; 'לא יודע'. גם ההורים הערבים הפיקו את אותן שלוש תמות: 'דומות', 'שונות' ו'לא יודע'. אולם החלוקה ביניהן וההסברים שהם העניקו לכל תמה היו מצומצמים וגם שונים מאלו שנתנו ההורים היהודים. בעוד שההורים הערבים נועצים את עיקר הסיבות להבדלים בינם לבין הוריהם לעידן הקורונה וללמידה מרחוק, ההורים היהודים מתייחסים להבדלים בין-דוריים באופן נרחב וסבורים שקיים שוני רב בין ציפיותיהם כהורים ומידת מעורבותם כיום לציפיות שהיו להוריהם, שהתמקדו בעיקר בפן הלימודי-הישגי, ולא היו מעורבים כלל.

ההורים היהודים, החיים בחברה מתירנית וליברלית יותר, מביעים רצון לשינוי נרחב במערכת החינוכית, ובעיקר מצפים לדגש בפן הרגשי-חברתי, בכישורי חיים ובהקניית אסטרטגיות למידה עצמאיות, ופחות בפן הלימודי. לעומתם, ההורים הערבים מבטאים בציפיותיהם דפוס מסורתי, משפחתי וסמכותי יותר, הכולל הצבת גבולות ברורים יותר לילדים. הם מתמקדים בפן הרגשי ובמיגור האלימות בחברה ובה בעת מייחסים חשיבות לפן הלימודי ולהכשרה המקצועית של ילדיהם. ההורים הערבים גם מראים זיקה לציפיות שהיו להוריהם מבית הספר, ומביעים כבוד לדרך שבה הם חונכו ובה הם מחנכים את ילדיהם. בד בבד, הם מביעים יותר תסכול והיעדר ציפיות מהמערכת ובכך ממחישים את השינוי שחל בקרב הורים באוכלוסייה הערבית, הנוגע לתפיסתם את מעורבותם החינוכית.

סיכום

ממצאי המחקר הבאים לידי ביטוי בשלושה תחומים מרכזיים ובשילוב ניתוחים כמותיים-סטטיסטיים לצד ניתוחי תוכן איכותניים - מציירים תמונה עשירה באשר לתפיסותיהם של ההורים מהאוכלוסייה היהודית והערבית בארץ בעידן הדיגיטלי החדש ובתקופת הפוסט-קורונה. הממצאים מחדדים את מהותו של המורה האידיאלי ואת טיבה של שותפות הורית מיטבית בעיני ההורים בארץ. לדידם, מורה אידיאלי הוא זה הדואג לקשר יעיל ועימם לעדכון שוטף על אודות ילדם, ואילו שותפות הורים איכותית מתבטאת בתקשורת מכבדת, בשיתוף פעולה ובהדדיות של המורים עם ההורים ובעדכונם. ממצא נוסף של המחקר מאיר את החשיבות שההורים מייחסים לקידום מיומנויות רגשיות-חברתיות (SEL) ולפיתוח מכלול יכולות אישיותיות אצל הילד. מיומנויות אלה נמצאו בעיני כלל ההורים משמעותיות יותר מהקניה של חומר לימודי חדש. חשיבותן ניכרת לנוכח הקשיים הרגשיים של הילדים, שבלטו בבידול החברתי בתקופת משבר הקורונה, ואל מול דרישות המציאות החדשה והבלתי-צפויה שאנו חיים בה, המחייבות חוסן רגשי, שליטה עצמית, גמישות, יכולת הסתגלות והתמודדות עם דחיית סיפוקים ועם מצבים מאתגרים.

הממצאים מצביעים גם על פער עצום שההורים רואים בין הציפיות שלהם מהמערכת החינוכית לבין המציאות בשטח. פער אחר, בין-דורי, מובע באשר למעורבות ההורים כיום וציפיותיהם מהמערכת לעומת אלו שאפיינו, להערכתם, את הוריהם. יתרה מזאת, ההורים היהודים מביעים בריש גליי את דרישתם הנחרצת לשינוי חינוכי משמעותי ולהוראה תואמת-מציאות. לעומתם, ההורים הערבים מצהירים שהם עדיין שמרנים בדעותיהם; אולם בד בבד הם חושפים במבעיהם שינויים שחלו בציפיותיהם ובתפיסתם החינוכית. מממצאי המחקר עולה שההורים הערבים, שחוו את משבר הקורונה יחד עם ילדיהם, עוברים תהליכים של שינוי תודעתי, והם כיום דעתניים יותר, מעורבים יותר, וגם מגובשים יותר בציפיותיהם מהמהפך הנחוץ במערכת החינוך ובאשר לתעדוף הנושאים והמיומנויות שהם חפצים להקנות לילדיהם. ניכרים בהם תסכול, ייאוש וחוסר ציפיות מהמערכת לעומת אלו של ההורים היהודים.

ממצאי המחקר משמעותיים לתחומים רבים ובהם: קשרי מורים-הורים, מהותו של המורה האידיאלי, העקרונות החברתיים-הרגשיים והלימודיים המהותיים להורים, ההבדלים הרב-תרבותיים בין הורים יהודים להורים ערבים, הבנת ציפיות ההורים מהמערכת החינוכית והערכת התמורות שחלו במעורבות ההורים לנוכח משבר מגפת הקורונה ושינויי התקופה לעומת זו שאפיינה את דור הוריהם. המחקר קושר בין שינויי התפיסה של ההורים כיום לעומת התפיסות שאפיינו את הוריהם, לבין השינויים שחלו במדינת ישראל החל מהקמתה, שהתעצמו מאוד בשנתיים הסוערות של מגפת הקורונה, והתחדדו אל מול הדרישות הבלתי צפויות של העידן החדש. המחקר ייחודי אפוא בתקופה הייחודית שבה הוא נערך, בהתמקדותו באוכלוסיית ההורים הערבים

שנחקרה מעט מאוד עד כה, ובהשוואתה לאוכלוסיית ההורים היהודים. הדיון בממצאים מציג השלכות על אודות הכשרה אחרת של המורים בארץ, העוסקת בראשיתה בהתפתחות האישית של המורים לעתיד, בבניית העצמי כאדם וכמורה עוד לפני העיסוק בהוראה עצמה התואמת את המציאות החדשה, את תחומי העניין של הלומד ואת המיומנויות הרלוונטיות לו במאה ה-21.

مواقف أولياء الأمور اليهود والعرب من التدريس والتعلّم المفضّلَين في عصر ما بعد الكورونا

د. إيريس ألفي- شبتاي، د. عنات كورم، د. راحيل سجي ، بروفيسور يتسحاك جيلات

ملخّص

قيّم هذا البحث مفاهيم أولياء الأمور اليهود وأولياء الأمور العرب في البلاد فيما يتعلق بالمعلّم المثاليّ، وبالمبادئ الاجتماعيّة – العاطفيّة والتعليميّة المهمّة لهم ولتوقّعاتهم من تدريس أولادهم وتعلُّمهم. شَمل البحث عيّنة ممثِّلة مؤلَّفة من 672 وليّ أمر منهم 504 من اليهود وَ 123 من العرب. وقد تمّ إجراء البحث في فترة عصيبة وشاذّة من التعلُّم عن بُعد خلال إغلاقات وبأ الكورونا إلى جانب تغييرات اجتماعيّة، اقتصاديّة وتكنولوجيّة نجمت عن عصر رقميّ جديد، مواصفاته غير متوقّعة. لقد تمّ بناء استبيان مبتكر يتناسب مع حاجات البحث. تحليل معطياته يبرز بوضوح ماهيّة المعلِّم المثاليّ والترتيب التربويّ المفضّل للأفضليّات في نظر أولياء الأمور. في رأي أولياء الأمور اليهود وأولياء الأمور العرب أيْضًا المعلّم المثاليّ هو الذي يهتمّ بحتلنة نفسه بشكل متواصل والذي ينمّي ويطوّر مهارات عاطفيّة – اجتماعيّة (SEL) لدى التلميذ. لقد تبيّن أنّ لهذه المهارات أهمّيّة قصوى في نظر جميع أولياء الأمور تفوق أهمّيّة إكسابهم موادّ تعليميّة جديدة. تبرز أهمّيّتها بشكل خاصّ أمام الصعوبات العاطفيّة التي برزت لدى التلاميذ في فترة أزمة الكورونا على شكل العزلة الاجتماعيّة، وأمام متطلّبات الواقع الجديد وغير المتوقّع والتي تتطلّب حصانة عاطفيّة، وضبط النفس، المرونة، القدرة على التكيُّف (التأقلم) ومواجهة تأجيل إشباع الشهوات ومواجهة حالات مثيرة للتحدّيات. بالإضافة إلى ذلك، تشير المعطيات إلى فجوة كبيرة جِدًّا بين توقّعات أولياء الأمور وبين الواقع في الحقل. فجوة أخرى وجدت هي الفجوة بين الأجيال بين مشاركة أولياء الأمور اليوم بالمقارنة مع المشاركة التي ميّزت، حسب تقديراتهم، أولياء أمورهم. كما وجدت فوارق ثقافية بين أولياء الأمور. ففي حين عبّر أولياء الأمور اليهود عن طلبهم الجازم بإحداث تغيير تربويّ مهمّ وتدريس يوافق الواقع، أظهر أولياء الأمور العرب وجهات نظر محافظة وهم في الوقت نفسه يظهرون تحوّلات طرأت على مفاهيمهم التربويّة. تكشف معطيات البحث بأنّ أولياء الأمور العرب الذي مرّوا بتجربة أزمة الكورونا مع أولادهم، يمرّون بعمليّات تغيير وهم اليوم مشاركون أكثر وواسعو الاطّلاع أكثر في توقّعاتهم للانقلاب المطلوب والضروريّ، في نظرهم، في جهاز التربية والتعليم، وبالنسبة إلى تفضيلهم للمواضيع والمهارات التي يرغبون إكسابها لأبنائهم. كما برز أولياء الأمور العرب في الإحباط واليأس اللذين

عبّروا عنهما، وبانعدام توقُّعاتهم من الجهاز بالمقارنة مع أولياء الأمور اليهود. يجب أن نأخذ بعين الاعتبار المشاعر الصعبة لجمهور أولياء الأمور، التي ظهرت في البحث، ولأولياء الأمور العرب بشكل خاصّ، وتخصيص الموارد الملائمة لتطوير وتنجيع التعليم عامّة وفي الوسط العربي خاصّة.

كلمات رئيسيّة: المعلِّم المثاليّ، العلاقات بين الهيئات التدريسيّة – أولياء الأمور، تعلّم اجتماعيّ – عاطفيّ (SEL)، مفاهيم أولياء الأمور اليهود والعرب، مهارات القرن الـ21، ما بعد الكورونا

ملخّص المديرين

لقد تسبّب وباء الكورونا العالميّ (Covid-19) الانغلاقات المستمرّة في البيوت في إحداث تغييرات فوريّة وسريعة وغير متوقّعة في تدريس تلاميذ البلاد وتعلُّمهم. الأمر الذي ألزم أولياء الأمور أن يكونوا مشاركين بشكل كامل أو جزئيّ في التعلُّم وفي مواظبة أبنائهم على المشاركة في دروس "الزوم"، وعلى تنفيذ المهمّات عن بعد وعلى بناء جدول أعمال يوميّ ناجع وعلى دعمهم عاطفيًّا. مقابل الهزّة العنيفة وفقدان القوّة اللذين نجما عن الوباء، كما حدثت أيْضًا تغييرات اجتماعيّة، اقتصاديّة وتكنولوجيّة عظيمة، والتي جاءت نتيجة لتحوّلات العصر الجديد، الرقميّ وغير المتوقع الذي نعيشه الآن.

أُجري هذا البحث في هذه الفترة المتميِّزة، العصيبة، الديناميكيّة والشاذّة من سنة 2021، التي امتازت بدمج تحوّلات القرن الـ 21 السريعة مع التعلُّم غير المتوقّع عن بعد. فكرة إجراء بحث مرتبط بهذه الفترة النادرة كثيرة التغييرات غير المسبوقة من ناحية طرق التدريس والتّقييم، والتي كوَّنت تفاعلًا جديدًا بين المعلمين وأولياء الأمور الذين كانوا مُطَّلعين على مضامين الدروس التي يتعلّمها التلاميذ في البيت. لقد اضطر أولياء الأمور إلى أن يواجهوا مع أبنائهم تحدّيات الزوم، المهمّات أون لاين واستعمال وسائل تكنولوجيّة متنوّعة والتي تميّز العصر الرقميّ الجديد.

شمل البحث 672 وليّ أمر والذين يعتبرون عيّنة تمثّل أولياء الأمور الذين يتعلّم أبناؤهم في المدارس في إسرائيل. منهم 504 أولياء أمور يهود وَ123 وَليّ أمر عربيّ. حتى اليوم لم تكد تُدرس مفاهيم أولياء أمور التلاميذ من المجتمع العربيّ. يقارن البحث بين مفاهيم أولياء الأمور اليهود وأولياء الأمور العرب فيما يتعلّق بماهيّة ماهيّة المعلِّم المثاليّ وبالمبادئ التي يجب إكسابها للتلاميذ، حسب وجهة نظرهم، في هذه الفترة المتميّزة فترة ما بعد أزمة الكورونا وتغييرات القرن الـ 21.

كتب الباحثون استبيانًا انترنيتيًّا واسعًا يتطرّق إلى جميع حاجات البحث الخاصّة، والذي، بالإضافة إلى ذلك، عالجته خبيرة في الميثودولوجيا (علم المنهج/ المنهجيّة) حيث فحصت مدى مطابقة الأسئلة للموضوع ومدى وضوحها. في

أجزاء الاستبيان التي طلبت من أولياء الأمور تفضيل وتدريج مبادئ في سلّم أفضليّات، تمّ استعمال أداة البحث ساري المفعول Parents' priorities. وقد تمّ توزيع الاستبيان بصيغتين. الأولى – باللغة العبريّة لأولياء الأمور الذين يتعلّم أولادهم في مدارس يهوديّة، والثانية – باللغة العربيّة، لأولياء الأمور الذين يتعلّم أولادهم في مدارس عربيّة. تحليل مدمج كمّيّ ونوعيّ قيّم وقارن بين مفاهيم أولياء الأمور من المجتمَعَين من جهة ثلاثة جوانب رئيسيّة منها تنبع أهداف البحث الأساسيّة وهي:

تمييز المعلّم المثاليّ. مسحٌ كمّيّ – إحصائيّ لمفاهيم أولياء الأمور الذين يتعلّم أولادهم في جهاز التعليم العاديّ في البلاد بالنسبة إلى الصفات المتوقّعة من المعلِّم المثاليّ في فترة انتشار وبأ الكورونا وما بعده وبالنسبة إلى ماهيّة العلاقات الناجعة بين المعلمين وأولياء الأمور؛ والمقارنة بين مفاهيم أولياء الأمور اليهود وبين مفاهيم أولياء الأمور العرب بالنسبة إلى ماهيّة المعلِّم المثاليّ.

تقييم المهارات التربويّة، الاجتماعيّة والعاطفيّة (SEL)، في القرن الـ 21، المهمّة في نظر الوالدين. تمييز كمّيّ – إحصائيّ للمهارات الأكثر أهمّيّة في نظر أولياء الأمور لإكسابها لأولادهم في المدرسة بشكل عامّ وبارتباطها بالتعلّم الاجتماعيّ – العاطفيّ بشكل خاصّ؛ والمقارنة بين مفاهيم أولياء الأمور اليهود وبين مفاهيم أولياء الأمور العرب بالنسبة لأهمّيّة المهارات المختلفة.

توقّعات أولياء الأمور من جهاز التربية والتعليم ومقارنة بين الأجيال بينهم وبين والديهم. مسح نوعيّ لفئات المضامين (התמות) الأكثر أهمّيّة لأولياء الأمور من ناحية توقّعاتهم من جهاز التربية والتعليم ومن ناحية الفروق التي يرونها بين توقّعاتهم كأولياء أمور حاليًّا وبين التوقّعات التي كانت لأولياء أمورهم؛ المقارنة بين الأجيال بين أولياء الأمور اليهود وأولياء الأمور العرب بما يتعلّق بالتوقّعات والفروق.

تحليل المعطيات كما سبق وذكرنا هو مدمج كمّيّ – نوعيّ ولذلك فهو يمكّننا من الحصول على صورة واسعة حول مفاهيم أولياء الأمور في البلاد. معطيات البحث الكمّيّة (الجانبين 1 وَ 2) والنوعيّة (الجانب 3) للبحث معروضة فيما يلي بما يتلاءم مع مجالات البحث المركزيّة/ الرئيسيّة الثلاثة:

المعلِّم المثالي في نظر أولياء الأمور اليهود وفي نظر أولياء الأمور العرب

التعلُّم عن بعد في فترة جائحة الكورونا اخترق أوساطًا وثقافات وألزم جميع أولياء الأمور أن يكونوا مشاركين ومشتركين في تعلّم أولادهم. هذا هو أحد الأبحاث الأوائل التي أُجريت بين أولياء الأمور في إسرائيل على خلفيّة فترة الكورونا وتقارن بين أولياء أمور من السكّان اليهود وبين أولياء أمور من السكّان العرب. طُلب من أولياء الأمور أن يدرّجوا بواسطة استبيان

صفات وسلوكيّات من المهمّ أن يتحلّى بها المعلِّم المثاليّ. تحليل عوامل كمّيّ مسح عددًا من السلوكيّات المتوقّعة والتي تتطرق إلى الجانب الإدراكيّ وإلى جودة التدريس، وإلى الجانب العاطفيّ، وإلى الجانب الاجتماعيّ ولحتلنة أولياء الأمور وإلى دمج التكنولوجيات في التدريس. تحليل الاختلاف مع قياسات متكرّرة أظهرت وجود علاقة بين السلوك المتوقّع من المعلِّم المثاليّ، الذي يرضي جميع أولياء الأمور، وبين رغبتهم بأن يكونوا مشاركين في العمليّة التربويّة لأولادهم. تبيّن أيْضًا بأنّ أولياء الأمور من المجموعتَين السكّانيّتَين يدركون بأنّ المعلِّم المثاليّ هو الذي يهتمّ بحتلنتهم، بشكل دائم، بأحوال أولادهم، وليس في اجتماعات أولياء الأمور فقط، ويحرص على علاقة متواصلة وجيّدة معهم من أجل مصلحة الولد ورفاهيته. بهذا تبرز الحاجة الكبيرة لجميع أولياء الأمور إلى المشاركة الوالديّة بدون علاقة بالسكان الأصلانيين، وهي مهمّة في الأساس أمام مشاركتهم التي لم يسبق لها مثيل في التعلُّم عن بعد في فترة الكورونا.

تدعم المعطيات جانبين مهمَّين تمّ إثباتهما في أبحاث سابقة كجوهريّين لتحسين القدرات العاطفيّة – الاجتماعيّة والأكاديميّة (العلميّة) لدى التلميذ. الجانب الأوّل هو الشراكة الناجعة لأولياء الأمور مع المعلمين، والتي تعاظمت في التعلُّم عن بعد وثبتت كمن تُكسب التلميذ الثقة بالنفس وتساعده في المدرسة وفي البيت. الجانب الثاني مرتبط بالجانب الأوّل ويتناول الصفات التي يتوقع أولياء الأمور أن تكون لدى المعلِّم الذي يعلّم أولادهم.

تدعم المعطيات الأهمّيّة التي يوليها أولياء الأمور لعلاقتهم بالهيئات التدريسيّة في الفترة ما بعد الكورونا، وبشكل خاصّ في الحوار مع المعلِّم الذي يحرص على حتلنتهم (إطلاعهم على كلّ جديد) بشكل دائم، بأحوال ابنهم العاطفيّة – الاجتماعيّة – التعليميّة. فهم يقيّمون كونَه مُباليًا ويكرّس من وقته وتفكيره للعلاقة بينه وبين تلاميذه كقاعدة لكلّ تعلّم وعمل معهم. بهذا تركّز هذه المعطيات جوهر علاقات المعلمين – أولياء الأمور المُثلى في نظر أولياء الأمور في إسرائيل، التي تتمثّل، من جهتهم، في حتلنتهم الدائمة والمتواصلة. بالتطابق مع ذلك، المعلِّم المثاليّ يتّصف في عيون أولياء الأمور كمن يجعل بينه وبينهم علاقة وثيقة ومثاليّة ويدير معهم خطابًا نوعيًّا ويدعم تجنُّدهم ودعمهم لعمليات تعلُّم الولد ونجاحه بطبيعة الحال. تدعم المعطيات أيْضًا صفة المبالاة التي ذكرت في تقرير "דברת" كجوهريّة للمعلّم المفضَّل في إسرائيل، ويوسّعونها أيْضًا بما يتعلّق بالعلاقة مع أولياء الأمور. من هذه المعطيات نفهم بأنّ أولياء الأمور في فترة ما بعد الكورونا يطلبون أن يكونوا مشاركين في العمليّة التربويّة أقلّ مما كانوا عليه في فترة التعلُّم عن بعد، ولكنّهم يطلبون أن يعرفوا وأن يتحتلنوا بمسيرة أبنائهم وأحوالهم التعليميّة، وذلك لأنّ عدم حتلنتهم يصعّب الأمر عليهم كثيرًا.

أظهرت المقارنة متعدّدة الثقافات بأنّ لأولياء الأمور من المجتمع العربيّ من المهمّ أن يكون المعلِّم محترفًا ومؤهّلًا مِهنيًّا. بالمقابل، يفضّل أولياء الأمور من الوسط اليهوديّ المعلِّم الحسّاس والمحتوي الذي يهتمّ بالولد ورفاهيته. هذه المعطيات

تعبّر عن تغيير في مفاهيم أولياء الأمور العرب. في البحث الذي أجري قبل أزمة الكورونا، فضّل معظمهم أن يتحلّى المعلِّم بصفات الإنسان الأخلاقيّ وصاحب القيم، الذي يعتبر قدوة لتلاميذه، على صفات المهنيّة وركّزوا أكثر على فهمهم لوظيفة المعلِّم كقائد وموجِّه. يبدو أنّ مشاركة أولياء الأمور لأولادهم في التعلُّم عن بعد عزّزت لديهم الاعتراف بأهمّيّة معرفة المعلِّم ومهنيّته. من هنا يمكننا أن نتعرّف على التغيير الذي حصل عندهم على خلفيّة فترة الكورونا، بما يتعلّق بفهمهم ماهيّة المعلِّم المثاليّ والجيّد.

من هذه المعطيات يمكننا إذن أن ندرك أنّ حتلنة أولياء الأمور وإجراء حوار طلق ونوعيّ معهم مهمّان جدًّا وبشكل خاصّ لأولياء الأمور في العصر الحديث وفي فترة ما بعد الكورونا، والتي فيها توجد أهمّيّة كبيرة لإعطاء حدود للولد وبشكل خاصّ للأولاد في سنّ المدرسة الابتدائيّة، الذين يحتاجون إلى التوجيه من بالغ ووساطته.

التعاون مهمّ جدًّا للعمل الدقيق والصحيح مع الولد في البيت وفي المدرسة، كما أنّه يسهم في تحسين تطوّره العاطفيّ والاجتماعيّ والعقليّ/ الإدراكيّ. المدارس التي تخرّج تلاميذ ناجحين هي تلك التي تبارك التعاون المتواصل والدائم مع أولياء الأمور والحوار المفيد بين الطرفين. إضافة إلى ذلك، الحتلنة والتعاون يكسبان المعلِّم صلاحيات ومهنيّة في نظر أولياء الأمور اللذين من المحتمل أن يعزّزان مكانته المنخفضة بعد فترة التعلُّم عن بعد. من المهمّ إجراء بحث مكمّل يتمّ التركيز فيه على معنى الحتلنة في نظر أولياء الأمور علة اختلاف مجالاتها، والتركيز على ماهيّتها في نظر أولياء الأمور للأولاد في الأعمار المختلفة من المجموعتين السكانيتين. من الجدير أيْضًا أن نفحص ثانية صفات المعلِّم الجوهريّة في نظر أولياء الأمور بعد مرور سنة على انتهاء فترة الكورونا لكي نرى إذا حدثت تغييرات على مفاهيم أولياء الأمور وعلى العلاقات بين المعلمين وأولياء الأمور.

تعلّم عاطفيّ – اجتماعيّ (SEL) ومبادئ تربوية مهمّة في نظر أولياء الأمور اليهود وأولياء الأمور العرب

يمتاز القرن الـ 21 بتغييرات سريعة في مجالات حياتيّة كثيرة. تعيد هذه التغييرات تصميم الواقع الذي نعيش فيه، وبناء عليه تغيّر المتطلبات من الجهاز والتوقّعات منه. التعلُّم العاطفيّ – الاجتماعيّ (SEL)، والذي يُعرّف على أنّه أحد أهداف وزارة التربية والتعليم لسنة 2022، مهمّ في هذا السياق. هذا التعلُّم يشمل عمليّات تعلّم مهارات عاطفيّة واجتماعيّة والتي تطوّر عند التلاميذ سلّة أدوات عاطفيّة تساعد على تصميمهم كأشخاص محبّين للاستطلاع، متعاطفين، ذوي ذكاء عاطفيّ، إعلاميّ وبَيْشخصيّ قادرين على حلّ الصراعات والخصومات، تحمّل المسئوليّة وأن يكونوا حازمين، العمل من خلال

دافعية داخليّة، ليونة فكريّة، المواظبة وان نكون قادرين على التنظيم العاطفيّ والسلوكيّ والإدارة الذاتيّة للتعلّم ولساعات الفراغ. المهارات العاطفيّة – الاجتماعيّة هي مورد قوّة كبير لمواجهة تحدّيات الحياة، كما أنّها تمكّن التلميذ من أن يكون متفرِّغًا عاطفيًّا للتعلّم. وهي مرتبطة بالأمد الطويل للنجاح الأكاديميّ (الدراسيّ) وللنجاح في العمل وفي العلاقات الزوجيّة وللصحّة النفسيّة والجسديّة بشكل أفضل.

في مجال هذا البحث قُيِّمت بشكل كمّيّ مفاهيم أولياء الأمور بما يتعلّق بالمهارات المختلفة. وُجّهت إليهم أربعة أسئلة رئيسيّة. في السؤال الأول طُلب منهم أن يدرّجوا المهارات لإكساب التلاميذ، بحسب أهمّيّتها في نظرهم. شملت المهارات: المعرفة وتحسين التحصيل الدراسيّ، تطوير التسامح والتعامل باحترام مع كل إنسان، تعزيز التصوّر الذاتيّ، ومحاربة العنف في المدرسة، تعزير المؤهّلات الاجتماعيّة، التأهيل المهنيّ وتعزيز حبّ الدولة. تحليل الاختلاف مع قياسات متكرّرة أظهر أنّ نصف مجموع أولياء الأمور يؤمنون بأنّ إكساب المعرفة والتحصيل الجيّد وتطوير المؤهّلات الاجتماعيّة – العاطفيّة هي المهارات الأكثر أهميّة.

المقارنة بين مفاهيم أولياء الأمور اليهود وأولياء الأمور العرب أظهرت بأنّ تطوير التسامح، تعزيز قيم الدولة وتعزيز التصوّر الذاتيّ لدى التلميذ مهمّة أكثر في نظر أولياء الأمور اليهود، بينما التأهيل المهنيّ ومكافحة العنف فهما جوهريّان أكثر بالنسبة لأولياء الأمور العرب. من هنا يمكننا أن نفهم بان كلّ مجموعة سكّانيّة تركّز على المهارات ذات الصلة بالنسبة إليها. ففي حين أنَّ مكافحة العنف في المجتمع العربي مهمّة في نظر أولياء الأمور العرب وذلك على خلفيّة انتشار الجريمة والعنف في الوسط العربي فإنَّ أولياء الأمور اليهود معنيّون أكثر في تطوير مهارات عاطفيّة – اجتماعيّة، كما يرَوْن أهمّيّة لتطوير الارتباط بالدولة وقيَمها.

في السؤال الثاني طُلب من أولياء الأمور تدريج أهمّيّة إكساب مهارات مثل المعلومات العامّة، المعرفة العميقة، المبادرة والابتكار، تطوير صداقات، التفكير الناقد، البحث عن المعلومات، مهارات تكنولوجيّة، العمل في مجموعات (طواقم)، المثول أمام الجمهور، التخطيط لوقت الفراغ والحزم. تبيّن أنَّ إكساب المعلومات العامّة والمعلومات العميقة في المواضيع التي يتمّ التركيز عليها هو أمر مهمّ بالنسبة إلى ثلث مجموع أولياء الأمور. ومع ذلك، يرى أولياء الأمور اليهود أهمّيّة كبيرة أكثر لإكساب المهارات العاطفيّة – الاجتماعيّة لأولادهم، في حين أنّ مهارات المثول أمام الجمهور والتخطيط لساعات الفراغ مهمّة أكثر في نظر أولياء الأمور العرب. يدعم هذا المعطى معطيات السؤال الأول ويعزّزها.

في السؤال الثالث طُلب من أولياء الأمور تدريج الصفات الثلاث الأهمّ بالنسبة إليهم لتطويرها لدى أبنائهم منها: اللطف والأدب، الأخلاق الحميدة، طيبة القلب، حبّ الدراسة، احترام الآخر، التفكير الناقد، الاستقامة، الاستقلاليّة، الفضول (حبّ الاستطلاع) المواظبة والطاعة. تبيّن أنّ احترام الآخر والاستقلاليّة هما المبدآن الأكثر أهمّيّة لدى جمهور أولياء

الأمور. مع ذلك، اختار أولياء الأمور اليهود احترام الآخر، الاستقلاليّة والاستقامة على أنَّها هي الأفضل، أمّا أولياء الأمور العرب فقد اختاروا مبدأ الأخلاق يليه مبدأ احترام الآخر، مبدأ الطاعة جاء في الدرجة الأخيرة الأقل أهمّيّة لدى جمهور أولياء الأمور اليهود والعرب. يدلّ هذا المعطى على أنَّ حصول تغيير في المحافظة التي ميّزت في الماضي المجتمع العربي.

في السؤال الرابع أشّر أولياء الأمور على المبادئ الأكثر أهمّيّة بالنسبة إليهم في تربية أولادهم من بين: تطوير الثقة بالنفس، إعطاء عقوبة أو مكافأة مناسبة، إعطاء علاقات اجتماعية مرنة، الحفاظ على الطاعة التامّة، توفير حرية واسعة، إعطاء قدوة حسنة، مراقبة سلوك الولد، تخويل/ منح صلاحيات، منع صداقة سيّئة، ملاءمة تربية الولد مع ميزاته. معظم أولياء الأمور وضعوا تطوير الثقة بالنفس كهدف أعلى كما اعتقد معظمهم أنَّ إعطاء قدوة حسنة هو مبدأ مهمّ في تربية الأولاد.

تشير المعطيات الى وجود علاقة بين ثقافة الوالدين الأصلية وبين المبادئ الأكثر أهمّيّة عندهم في تربية أولادهم. أولياء الأمور العرب يرون أهمّيّة عليا في إكساب الأخلاق الحميدة وفي احترام الآخر. بالمقابل لم يرَ أولياء الأمور من المجتمع اليهوديّ في إكساب الأخلاق أحد المبادئ الثلاثة المهمّة – فقد رأوا أهمّيّة عالية لاحترام الآخر ولتطوير الثقة بالنفس وبالاستقامة. توافق تامّ بين جميع أولياء الأمور كان حول مبدأ تطوير الثقة بالنفس لدى الولد وإعطاء قدوة حسنة لأولاد.

مشاركة أولياء الأمور وتوقّعاتهم من الجهاز بعد أزمة الكورونا من وجهة نظر متعدّدة الأجيال والثقافات.

في مجال البحث الثالث تمّ التقييم بشكل نوعيّ فئات مضمون أولياء الأمور من المجتمع اليهودي ومن المجتمع العربيّ بالنسبة الى سؤالين مفتوحين أُعطيا ضمن الاستبيان. في السؤال الأول طُلب من أولياء الأمور أنَّ يصفوا توقّعاتهم من جهاز التربية والتعليم مع العودة الى الروتين بعد جائحة الكورونا، وفي السؤال الثاني طُلب منهم أن يقيّموا توقّعاتهم كأولياء أمور اليوم بالمقارنة مع التوقّعات التي كانت لأولياء أمورهم عندما كانوا هم تلاميذ في المدرسة.

فئات المضمون التي مُسحَت في السؤال الأول عند أولياء الأمور اليهود بالنسبة إلى توقّعاتهم مع العودة الى الروتين احتوت على الثيمات/ المواضيع التالية: تطوير مهارات اجتماعيّة وتطوير الجانب العاطفيّ والتصوّر الذاتيّ للأولاد؛ التربية على التسامح، مكافحة المقاطعة والعنف والعودة الى الروتين المستقرّ/الثابت؛ إكساب معرفة وتقليص الفجوات التعليميّة بين

التلاميذ. رفع شأن الأزمة من أجل تغيير طريقة التدريس وإظهار تأكيدات مضامينيّة لتحسينها؛ إشراك أولياء الأمور في العملية التربويّة وتقديم الاحترام لهم؛ والتعبير عن الإحباط وخيبة الأمل من جهاز التربية والتعليم. الفئات التي تمّ مسحها عند أولياء الأمور العرب هي التالية: تطوير مهارات اجتماعيّة وتطوير الجانب العاطفيّ والتصوّر الذاتي عند الأولاد؛ القضاء على العنف والإجرام في المجتمع؛ تقليص الفجوات التعليميّة؛ تغيير طرائق التدريس، واستبدال طواقم التدريس وإدخال وسائل تكنولوجيّة متطوّرة فيه؛ تكوين روتين ثابت وصحّيّ؛ والتعبير عن خيبة الأمل وانعدام التوقّعات من الجهاز.

معطيات التحليل المضامينيّ تعزّز إجابات أولياء الأمور التي تمّ تحليلها بشكل كمّيّ في الأسئلة المغلقة. جميع أولياء الأمور، اليهود والعرب، ينظرون الى تحسين الجانب العاطفي – الاجتماعيّ لدى الأولاد بعد العودة الى الروتين على أنَّه التوقّع الأكبر والأهمّ أكثر من الجانب التعليميّ. وبذلك فهم يشيرون الى توقّع التغيير الذي فيه تتحسّن المهارات التي تتجاوز الجانب الإدراكيّ. الحاجة الى التغيير تنجم حسب رأي أولياء الأمور عن وضع التلاميذ العاطفي في أعقاب التعلّم عن بعد وعلى ضوء تحوّلات القرن الـ 21.

ومع ذلك وجدت فوارق تعدّديّة – ثقافيّة بين أولياء الأمور. ففي الوقت الذي به ركّز أولياء الأمور اليهود في الأساس على تطوير التسامح وطلبوا أن يكونوا مشاركين في التربية، ركّز أولياء الأمور العرب على الحاجة إلى القضاء على العنف الذي يعتبر تحدّيًا كبيرًا في المجتمع العربيّ. بذلك ترتفع المعطيات النوعيّة بشكل مساوٍ مع المعطيات الكمّيّة: فهي تعزّز الأهمية التي يوليها أولياء الأمور اليهود لتطوير وتحسين التسامح وتعزيز التصوّر الذاتيّ للأولاد، والى الحاجة التي يراها أولياء الأمور العرب في إكساب التأهيل المهنيّ للأولاد وفي مكافحة العنف. ومع ذلك فإنَّ أولياء الأمور من المجموعتين السكانيّتين يعبّرون عن توقّع لتغيير في جهاز التعليم ولتدريس ذي صلة أكثر يتلاءم مع العهد الجديد. إنّهم يطمحون في تأكيدات أخرى، وإلى دمج التكنولوجيا في التدريس وإلى إعداد الأولاد إلى حياة استقلاليّة. قسم من أولياء الأمور عبّروا عن امتعاض، يأس، إحباط وخيبة أمل من الجهاز. واعتقدوا بأنّه لا توجد لديهم توقّعات. ردود فعل كهذه كانت كثيرة وعظيمة أكثر لدى أولياء الأمور من المجتمع العربيّ.

في السؤال المفتوح الثاني طُلب من أولياء الأمور تقدير الفجوة بين الأجيال بالنسبة إلى التوقّعات التي لديهم اليوم من جهاز التعليم مقابل التوقّعات التي كانت حسب اعتقادهم لدى أولياء أمورهم. معظم أولياء الأمور اعتقدوا بوجود اختلاف كبير بينهم وبين أولياء أمورهم. ففي حين ركّز أولياء أمورهم على التحصيل الدراسيّ وما كانوا مشاركين، حاليًّا، هم كأولياء أمور يطمحون أن يكونوا مشاركين في تعلّم أولادهم ويرون أهمّيّة كبيرة لتطوير الوجه العاطفيّ – الاجتماعيّ وتطوير المهارات التي تقودهم إلى التعلم المستقلّ وإلى النجاح في الحياة.

فئات المضمون التي تمّ مسحها لدى أولياء الأمور اليهود بالنسبة إلى هذا السؤال كانت: [التوقّعات] 'مختلفة تمامًا ومعاكسة'؛ 'متشابهة'؛ 'لا يعرف'. أولياء الأمور العرب استنتجوا نفس المواضيع الثلاثة: 'متشابه'، 'مختلفة' وَ 'لا يعرف. لكن التقسيم بينها والشروح التي منحوها لكل موضوع (ثيمة) كانت مختصرة ومختلفة أيضًا عن تلك التي أعطاها أولياء الأمور اليهود. ففي حين يعزو أولياء الأمور العرب معظم أسباب الفروق بينهم وبين أولياء أمورهم إلى عهد الكورونا والتعلّم عن بعد، فإنَّ أولياء الأمور اليهود ينظرون إلى الفروق بين الأجيال بشكل أوسع ويعتقدون بوجود اختلاف كبير بين توقّعاتهم كأولياء أمور ومدى مشاركتهم حاليًّا للتوقّعات التي كانت لأولياء أمورهم، التي تركّزت في الأساس في الجانب التعليميّ – التحصيليّ، وما كانوا مشاركين أبدًا.

أولياء الأمور اليهود، الذين يعيشون في مجتمع إباحيّ وليبيراليّ أكثر يبدون رغبة في تغيير أوسع في جهاز التربية والتعليم، وفي الأساس يتوقّعون التأكيد على الجانب العاطفي – الاجتماعيّ، المؤهّلات الحياتيّة وإكساب استراتيجيات تعلّم مستقلّة، وتأكيد أقلّ على الجانب التعليميّ. بالمقابل، أولياء الأمور العرب يعبّرون في توقّعاتهم عن نمط تقليديّ، عائليّ، وسلطويّ أكثر، يحتوي على وضع حدود واضحة أكثر للأولاد. وهم يركّزون على الجانب العاطفيّ وعلى مكافحة العنف في المجتمع ويعزون، في الوقت نفسه، أهمّيّة للجانب التعليميّ وللتأهيل المهنيّ لأولادهم. كما يظهر أولياء الأمور العرب ميلًا إلى التوقّعات التي كانت لأولياء أمورهم من المدرسة. ويعبرون عن تقديرهم للطريقة التي تربوا بها وبها يربون أولادهم. جنبًا إلى جنب، يعبّرون أكثر عن إحباط وانعدام التوقّعات من الجهاز وبذلك يجسّدون التغيير الذي حدث لدى أولياء أمور في المجتمع العربيّ والذي له صلة بمفهومهم لمشاركتهم التربويّة.

إجمال

معطيات البحث التي تتمثّل في ثلاثة مجالات رئيسيّة وفي دمج تحليلات كمّيّة – إحصائيّة إلى جانب تحليلات مضمون نوعيّة – ترسم صورة غنيّة فيما يتعلّق بمفاهيم أولياء الأمور من المجتمعين اليهوديّ والعربيّ في البلاد في العهد الرقميّ الجديد وفي عهد ما بعد الكورونا. تركّز المعطيات وتبرز ماهيّة المعلم المثاليّ وجودة مشاركة أولياء الأمور الجيّدة في نظر أولياء الأمور في البلاد. بالنسبة إليهم، المعلّم المثاليّ هو الذي يهتمّ بوجود علاقة ناجعة تشمل الحتلنة الدائمة والمتواصلة حول ابنهم، بينما مشاركة أولياء الأمور النوعيّة فهي تتمثّل باتصالات محترمة وبالتعاون والتعامل بالمثل بين المعلمين وأولياء الأمور وحتلنتهم.

معطًى إضافيّ للبحث يبرز الأهمية التي يعزوها أولياء الأمور لتحسين المهارات العاطفيّة – الاجتماعيّة (SEL) ولتطوير مجمل القدرات الشخصانيّة لدى الولد. وجدت هذه المهارات في نظر مجمل أولياء الأمور أكثر أهمّيّة من إكساب

مادة تعليمية جديدة. ظهرت أهمّيّتها أمام الصعوبات العاطفيّة لدى الأولاد الذين برزوا في العزلة الاجتماعيّة في فترة أزمة الكورونا، وأمام طلبات الواقع الجديد وغير المتوقّع الذي نعيش فيه، والذي يحتاج قوّة عاطفة، وضبط النفس، المرونة، القدرة على التكيُّف ومواجهة تأجيل إشباع الشهوات ومواجهة حالات تثير التّحدّي.

تشير المعطيات أيضًا إلى وجود فجوة واسعة جدًّا يراها أولياء الأمور بين توقّعاتهم من جهاز التربية والتعليم وبين الواقع في الميدان. فجوة أخرى، بين الأجيال، عبّروا عنه في سياق مشاركة أولياء الأمور حاليًا وتوقّعاتهم من الجهاز مقابل تلك التي ميّزت، حسب تقديرهم، أولياء أمورهم. بالإضافة إلى ذلك عبّر أولياء الأمور اليهود علَنًا عن طلبهم القاطع لتغيير تربويّ واسع وواضح ولتدريس ملائم للواقع. بالمقابل، يصرّح أولياء الأمور العرب بأنَّهم ما زالوا محافظين في آرائهم؛ ولكنَّهم جنبًا إلى جنب يكشفون في تعبيرهم عن تغييرات طرأت على توقّعاتهم وفي مفاهيمهم التربويّة. من معطيات البحث يتبيّن بأنَّ أولياء الأمور العرب الذين عايشوا جائحة الكورونا يمرّون في عمليات تغيير إدراكيّ (في الوعي) وهم اليوم أوسع اطّلاعًا ومشاركون أكثر ومتماسكون أكثر في توقّعاتهم من الانقلاب الذي لا بدّ منه في جهاز التربية والتعليم وفيما يتعلّق بتحديد الأولويات في المواضيع والمهارات التي يرغبون في إكسابها لأولادهم. يبدو عليهم الإحباط، اليأس، وانعدام التوقّعات من الجهاز مقارنة بأولياء الأمور اليهود.

معطيات البحث مهمّة بالنسبة إلى مجالات كثيرة منها: العلاقات بين المعلمين وأولياء الأمور، ماهيّة المعلم المثاليّ، المبادئ الاجتماعيّة – العاطفيّة والدراسة الجوهريّة لأولياء الأمور، الفروق في التعدديّة الثقافيّة بين أولياء الأمور اليهود وأولياء الأمور العرب، فهم توقّعات أولياء الأمور من جهاز التربية والتعليم وتقييم التحوّلات التي طرأت على مشاركة أولياء الأمور خلال أزمة وبأ الكورونا وتغييرات العصر مقارنة مع تلك التي ميّزت جيل أولياء أمورهم. يربط البحث بين تغيير مفهوم أولياء الأمور حاليًّا مقارنة المفاهيم التي ميّزت أولياء أمورهم، وبين التغييرات التي طرأت في دولة إسرائيل منذ إقامتها، التي تعاظمت جدًّا في السنتين العاصفتين اللتين ساد فيهما وبأ الكورونا، وبرزت أمام الطلبات غير المتوقّعة للعهد الجديد. البحث متميّز إذن في الفترة المتميّزة التي أجري فيها حيث ركّز على جمهور أولياء الأمور العرب الذين لم يدرسوا حتى الآن إلّا قليلًا ومقارنتهم بجمهور أولياء الأمور اليهود. مناقشة المعطيات تعرض انعكاسات على موضوع تأهيل مغاير للمعلّمين في البلاد، والذي يتناول في بدايته في التطوّر الشخصيّ للمعلّمين في المستقبل، بناء الذات كإنسان وكمعلّم قبل الانشغال في التدريس نفسه الذي يلائم الواقع الجديد، ومجالات الاهتمام لدى التلميذ (الدارس) والمهارات ذات الصلة بالقرن الـ 21.

Research Report

Attitudes of Jewish and Arab Parents to Ideal Teaching and Learning in the Post-COVID Era

Dr. Iris Alfi-Shabtay, Dr. Anat Korem, Dr. Rachel Sagi, Prof. Yitzhak Gilat

July 2022

Abstract

This study evaluated the views of Jewish parents and Arab parents in Israel about the ideal teacher, social-emotional and educational principles that are important to them and their expectations of teaching and of their children's learning. The study consisted of a representative sample of 672 parents, of whom 504 were Jews and 123 were Arabs. It was carried out in an exceptional period of distance learning in the COVID-19 epidemic lockdowns as well as social, economic and technological changes derived from the new digital era. An original questionnaire was developed according to the research needs. Analysis of the findings clarifies the nature of the ideal teacher and the desired educational preferences in the view of the parents. For the parents, both Jews and Arabs, an ideal teacher is one who keeps the parents informed and advances the child's social-emotional learning skills (SEL). These skills were found to be more significant in the view of all the parents than teaching new material. Their importance is especially evident in the face of the children's emotional difficulties, which stood out in the period of the COVID-19 crisis in social separation, and in the face of the demands of the new and unexpected situation, which necessitate mental resilience, self-control, flexibility, and ability to adjust and cope with delaying gratification and with challenging situations. In addition, the findings point to a vast gap between the parents' expectations and actual reality. Another gap that was found is an intergenerational one between involvement of parents today and the involvement that, in their evaluation, characterized their parents. Intercultural differences were also found between the parents. While the Jewish parents express their firm demands for educational change and for teaching that corresponds to reality, the Arab parents demonstrate conservatism in their opinions and at the same time they reveal changes that have taken place in their educational views. The research findings show that the Arab parents, who experienced the COVID-19 crisis together with their children, are undergoing processes of change, and today they are more involved and opinionated in their expectations about the dramatic change which in their view is necessary in the education

system and about prioritization of the subjects and the skills that they want to give to their children. The Arab parents also stand out in the frustration and desperation that they expressed, and in their lack of expectations from the system, compared to those of the Jewish parents. The difficult feelings of all the parents, which arose in the study, should be taken into account, and especially those of the Arab parents. Appropriate resources should be allocated to advancing and increasing the effectiveness of education in general and of the Arab sector in particular.

Key words: The ideal teacher, educational staff–parent relations, social emotional learning (SEL), views of Jewish and Arab parents, 21st-century skills, post-COVID.

Executive Report

The COVID-19 pandemic and the continued lockdowns at home led to immediate and unexpected changes in teaching and in the learning of the students in Israel. They forced the parents to be involved in their children's learning and persistence in the Zoom lessons, in carrying out distance assignments, building an effective schedule and giving emotional support. At the same time as the upheaval and helplessness created by the epidemic, vast social, economic and technological changes also took place, derived from the changes of the new, digital and unexpected era in our time.

This study was carried out in this unique, turbulent, dynamic and exceptional period of 2021, which was characterized by a combination of the fast changes of the 21st century and unexpected distance learning. The idea of this study is anchored in this rare period of unprecedented changes in methods of teaching and evaluation, which created new interaction between the teachers and the parents who were exposed to the content of the lessons studied from home. The parents, together with their children, were forced to cope with the challenges of Zoom, the online assignments and use of varied technological means that characterize the new digital era.

The study included 672 parents who are a representative sample of parents whose children attend schools in Israel, of whom 504 were Jewish parents and 123 were Arab parents. So far, the views of parents of students in the Arab population have hardly been studied. This study compares the views of the Jewish parents and the Arab parents that relate to the nature of the ideal teacher and to principles that in their view it is important to teach students in the unique period after the COVID-19 crisis and the changes of the 21st century.

The researchers compiled a comprehensive internet questionnaire for the specific needs of the study, which was also validated by an expert on methodology who examined the relevance and clarity of the questions. In the parts of the questionnaire that asked the parents to prioritize principles on a scale of preferences, use was made of a research tool that validates parents' priorities. The research questionnaire was given in two versions: one in Hebrew for parents whose children study in Jewish schools, and the other in Arabic for parents whose children study in Arab schools. A combined quantitative-qualitative analysis evaluated and compared the views of parents from both populations about three main aspects from which the main research aims were derived. These were:

4. **Characterization of the ideal teacher.** Quantitative-statistical mapping of the views of the parents whose children study in the regular education system in Israel about the qualities expected of the ideal teacher in and after the period of the COVID-19 pandemic and about the nature of effective teacher-parent relations; and comparison between the views of the Jewish parents and the views of the Arab parents about the nature of the ideal teacher.
5. **Evaluation of the educational, social and emotional skills (SEL) in the 21st century, which are important in the view of the parents.** Quantitative-statistical characterization of the skills that in the view of the parents are most important to teach their children in school in general and in relation to social-emotional learning in particular; comparison between the views of the Jewish parents and the views of the Arab parents about the importance of the different skills.

6. **The parents' expectations from the education system and intergenerational comparison between them and their parents.** Qualitative mapping of the themes that are most significant for the parents with regard to their expectations from the education system and with regard to the differences that they see between their expectations as parents today and the expectations their own parents had; intergenerational comparison of the Jewish parents and the Arab parents about expectations and differences.

Analysis of the findings is, as stated, qualitative and quantitative and therefore it is possible to receive a wide picture of the views of parents in Israel. The quantitative (aspects 1, 2) and the qualitative (aspect 3) research findings are presented below according to the three main fields of research:

4. The ideal teacher in the view of the Jewish parents and in the view of the Arab parents

Distance learning in the period of the COVID-19 epidemic traversed sectors and cultures and required all parents to be involved in and partners to their children's learning. This is one of the first studies carried out among parents in Israel against the background of the COVID-19 period that compares parents from the Jewish population and parents from the Arab population. The parents were asked in a questionnaire to rank traits and kinds of behavior that in their view are important in an ideal teacher. Quantitative factor analysis mapped a number of expected behaviors that relate to the cognitive aspect and the quality of teaching, the emotional aspect, the social aspect, keeping parents informed and using technologies in teaching. Variance analysis with repeated measurements showed a connection between the behaviors expected of the ideal teacher that are desirable in the view of all the parents, and their desire to be involved in their children's educational activity. It was found that the parents from both

populations perceive the ideal teacher as someone who keeps them regularly informed about their children, not only at parents’ meetings, and maintains optimal contact with them for the benefit of the child and his/her welfare. Thus, the significant need of all the parents for parental involvement is evident, regardless of the source population, and it is significant particularly in view of their unprecedented involvement in distance learning during the COVID-19 period.

The findings confirm two significant aspects that were proved in previous quantitative studies on advancing the student’s social-emotional and academic abilities. One aspect is effective parent-teacher collaboration, which increased in distance learning and was proved to create security for the child and help him/her at school and at home. The second aspect is connected to the first and deals with the qualities that the parents expect their children's teacher to have.

The findings reinforce the importance that parents see in their relations with the educational staff in the post-COVID-19 period, and particularly in dialogue with the teacher who keeps the parents informed about their child’s emotional-social-scholastic situation. They value the teacher being caring and devoting time and thought to the relationship with his/her students as a basis for all learning and activity with them. These findings thus clarify the nature of optimal teacher-parent relations in the view of parents in Israel, which are expressed, from their point of view, in keeping them informed. In congruence with this, in the view of the parents an ideal teacher is someone who creates optimal relations with them, carries out high quality discourse with them and advances their mobilization and their support for the child’s learning process and thus also the child’s success. The findings also reinforce the quality of caring that was mentioned in the Dovrat Report as being essential for the desired teacher in Israel and extend it to relations with the parents. These findings show that

parents in the post-COVID-19 era want to be less involved in the educational process than they were in distance learning; however, they do want to know and be informed about their child’s conduct and situation, as lack of information is very difficult for them.

Intercultural comparison showed that it is more important to parents from the Arab population that the teacher is professional; by comparison, parents from the Jewish population prefer a sensitive, accepting teacher, who takes an interest in the child and his/her welfare. These findings express a change in the views of Arab parents. In a study carried out before the COVID-19 crisis, most of them preferred the teacher to have the qualities of a moral and ethical person, who sets an example to his/her students, rather than professional qualities, and they thus emphasized their view of the role of the teacher as a leader. It seems that the parents’ involvement in their children’s distance learning reinforced their recognition of the importance of the teacher’s knowledge and professionalism. From this one can learn about the change that occurred in them against the background of the COVID-19 period in their perception of the nature of the good, ideal teacher.

Implications. One can therefore learn from these findings that keeping parents informed and maintaining ongoing quality dialogue with them are particularly significant for parents in the new era and in the post–COVID-19 period, in which it is very important to set limits for children, particularly students of elementary school age who need the guidance and mediation of an adult. Collaboration is significant for precise work with the child both at home and at school, and it contributes to the child's emotional-social and cognitive development. Schools that produce successful students are those that welcome stable parental collaboration and advancing dialogue between the two sides. In addition, collaboration and keeping parents informed gives the teacher professional authority in the view of the parents, which

may also advance the teacher's low status after the period of distance learning. It is important to carry out further research and to focus on the significance in the view of the parents of the different fields of keeping parents informed, and to clarify its essence in the view of parents and children of different ages from both populations. The qualities of the teacher which are fundamental in the view of the parents should also be re-examined a year after the COVID-19 period in order to evaluate whether changes have taken place in the parents' views or in teacher-parent relations.

5. Social-emotional learning (SEL) and significant educational principles in the view of the Jewish parents and in the view of the Arab parents

The 21st century is characterized by fast changes in many fields of life. These changes redesign the reality in which we live, and accordingly change our demands and expectations from the system. Social-emotional learning (SEL), which is defined as one of the aims of the Ministry of Education for the 2021–2022 school year, is significant in this context. This learning includes processes of learning emotional and social skills that develop an emotional toolkit in the learners, which helps to mold them as inquisitive, empathetic people with emotional, communicational and interpersonal intelligence who are capable of resolving conflicts, making decisions, taking responsibility, being assertive, acting from internal motivation, thinking flexibly, persevering and being capable of emotional and behavioral regulation and self-management in learning and in their free time. Social-emotional skills are a significant resilience resource for coping with life's challenges, and they enable the student to be emotionally available for learning. They are associated in the long term with academic success, success at work and in relationships, and mental and physical health.

In this field of research, the parents' views were evaluated quantitatively regarding a variety of skills; they were asked four main questions. In the first question they were asked to rank skills that in their view should be taught to students according to their importance. The skills included: knowledge and improving scholastic achievements, developing tolerance and

an attitude of respect for every person, strengthening the self-image, preventing violence in the school, strengthening social skills, professional training and strengthening love of the country. Variance analysis with repeated measurements showed that half of all the parents believe that knowledge and good achievements and developing social-emotional capabilities are the most significant skills.

Comparison between the views of the Jewish parents and the Arab parents showed that developing tolerance, strengthening national values and strengthening the child's self-image are more important in the view of the Jewish parents, whereas professional training and preventing violence are more fundamental for the Arab parents. One can therefore learn from this that each population focuses on the skills that are relevant to it. While in the view of the Arab parents preventing violence in Arab society is significant against the background of violence in that sector, the Jewish parents are more interested in developing social-emotional skills, and regard developing an affinity towards the state and its values as important.

In the second question the parents were asked to rank the importance of teaching skills such as general knowledge, deep and focused knowledge, initiative and entrepreneurship, developing friendships, critical thinking, searching for information, technological skills, teamwork, facing an audience, managing free time and assertiveness. It was found that teaching general knowledge and deep knowledge of focused topics are very important to a third of all the parents. However, the Jewish parents attribute greater importance to teaching their children social-emotional skills, whereas skills of facing an audience or managing free time are more important in the view of the Arab parents. This finding supports and reinforces the findings of the first question.

In the third question the parents were asked to rank the three qualities that are most important to them to develop in their children, including: courtesy, manners, kindheartedness, scholarship, respect for others, critical thinking, honesty, independence, curiosity, perseverance and obedience. Respect for others and independence were found to be the most important principles for all the parents.

However, the Jewish parents chose respect for others, independence and honesty as most important, whereas the Arab parents saw the principle of manners as most important, followed by respect for others. Obedience was found to be the least important principle for all the parents, both Jews and Arabs, a finding that indicates a change in the conservatism that characterized Arab society in the past.

In the fourth question the parents marked the three principles that are most important to them in raising their children including: developing self-confidence, giving suitable rewards and punishments, flexibility in social relationships, maintaining firm discipline, providing wide freedom, setting a good example, supervising the child’s behavior, delegating authority, preventing negative social contacts and adapting the child's education to his/her characteristics. Most of the parents defined developing the child’s self-confidence as a major aim, and most of them thought that setting a good example is the most important principle in raising children.

The findings point to a connection between the parents’ source culture and the principles that are most important to them in their children’s education. The Arab parents see teaching their children manners and giving respect as being most important. By comparison, the parents from the Jewish population did not rank teaching manners among the three most important principles – they saw respecting others, developing independence and honesty as being the most important. There was agreement among all the parents on developing the child’s self-confidence and setting children a good example.

6. The parents’ involvement and their expectations from the education system after the COVID-19 crisis from an intergenerational and multicultural perspective

In the third research field the themes of parents from the Jewish and Arab population in relation to two open questions given in the questionnaire were evaluated qualitatively. In the first question the parents were asked to describe their expectations from the education system on returning to routine after the COVID-19 pandemic, and in the second question they were asked to evaluate their expectations as parents today compared to the expectations their parents had when they themselves were students at school.

The themes mapped in the first question in the answers of the Jewish parents were social skills and advancing the emotional aspect and the children's self-image; education for tolerance, preventing boycotts and violence and returning to a stable routine; teaching knowledge and reducing scholastic gaps; leveraging the crisis to change and improve the method of teaching and the content emphases; involving parents in educational activity and respecting parents; and expressing frustration and disappointment with the education system. The categories that were mapped in the answers of the Arab parents were: developing social skills and advancing the emotional aspect and the children's self-image; eradicating violence in society; reducing educational gaps; changing the teaching methods, replacing the teaching staff and using advanced technologies in education; creating a stable, healthy routine; and expressing disappointment and a lack of expectations from the system.

The findings of the content analysis reinforce the parents' answers that were analyzed quantitatively in the closed questions. All the parents, both Jews and Arabs, see advancing the children's social-emotional aspect after returning to routine as the most significant, most important expectation from the educational aspect. They thus testify to the expectation of change in which skills that are beyond the cognitive aspect will be advanced. In the view of the parents, the need for change is derived from the children's emotional situation due to distance learning and the changes of the 21st century.

However, intercultural differences were also found between the parents. While the Jewish parents focused mainly on developing tolerance and wanted to be involved in education, the Arab parents emphasized the need to eradicate the violence that is a significant challenge in Arab society. The qualitative findings thus correspond with one of the quantitative

findings: they reinforce the importance that the Jewish parents see in developing tolerance and strengthening the children's self-image, and the need that Arab parents see in giving vocational training to children and preventing violence. However, the parents from both populations express an expectation for change in the education system and for more relevant teaching that is appropriate for the new era. They aspire to other emphases, to include technology in teaching and to prepare their children for independent life. Some of the parents expressed bitterness, despair, frustration or disappointment with the system, and said that they have no expectations. Reactions such as these were more numerous and more powerful among the parents from the Arab population.

In the second open question, the parents were asked to evaluate the intergenerational gap in relation to their expectations from the education system today compared to the expectations that in their opinion their parents had. Most of the parents thought that there is a great difference between them and their parents. While their parents focused mainly on achievements and were not involved, today they as parents aspire to be involved in their children's learning and attribute great importance to developing the social-emotional aspect and advancing skills that will lead them to independent learning and success in life.

The three themes that were mapped in the Jewish parents' answers to this question were: [Expectations] 'completely different and opposite'; 'similar'; 'don't know.' The Arab parents also produced the same three themes: 'similar'; 'different'; and 'don't know.' However, the division between them and the explanations that they gave for each theme were limited and were also different from those given by the Jewish parents. While the Arab parents attribute the main reasons for the differences between them and their parents to the COVID-19 era and distance learning, the Jewish parents relate widely to intergenerational differences and think that there is a great difference between their expectations as parents and their degree of involvement today, and the expectations of their parents, who focused mainly on the scholastic achievement aspect and were not involved at all.

The Jewish parents, who live in a more permissive and liberal society, express a desire for wide change in the education system, and mainly expect emphasis in the social-emotional

aspect on life skills and teaching independent learning strategies, and less on the scholastic aspect. By comparison, in their expectations the Arab parents express a traditional, family-oriented and more authoritative pattern, which includes setting clearer limits for children. They focus on the emotional aspect and on eradicating violence in society and at the same time attribute importance to the scholastic aspect and to their children's vocational training. The Arab parents also show affinity for the expectations that their parents had of school, and express respect for the way they were educated and in which they educate their children. At the same time, they express greater frustration and lack of expectations from the system and thus demonstrate the change that has taken place in parents in the Arab population, which relates to how they perceive their educational involvement.

Conclusion

The research findings are expressed in three main fields and in a combination of quantitative statistical analyses and qualitative content analyses which paint a rich picture of the views of parents from the Jewish and Arab population in Israel in the new digital era and in the post-COVID period. The findings clarify the essence of the ideal teacher and the nature of optimal parental partnership in the view of parents in Israel. For them, an ideal teacher is one who maintains effective contact with them and keeps them informed about their child, whereas high-quality parental partnership is expressed in respectful communication, collaboration and mutuality of the teachers with the parents and keeping them informed. Another finding of the study sheds light on the importance that parents attribute to advancing social-emotional skills (SEL) and developing an ensemble of personality abilities in the child. These skills were found to be more significant in the view of all the parents than teaching new study material. Their importance is evident in the face of the children’s emotional difficulties, which stood out in social separation in the period of the COVID crisis, and in the face of the demands of the new and unexpected situation we are living in, which necessitate mental resilience, self-control, flexibility, and ability to adjust and cope with delaying gratification and with challenging situations.

The findings also point to a vast gap that the parents see between their expectations from the education system and actual reality. Another gap, an intergenerational one, is expressed in the parents' involvement today and their expectations from the system compared to those which, in their evaluation, characterized their parents. Moreover, the Jewish parents openly express their firm demand for significant educational change and for teaching that corresponds to reality. By comparison, the Arab parents declare that they are still conservative in their opinions; however, at the same time in their statements they expose changes that have taken place in their educational views and expectations. According to the research findings the Arab parents, who experienced the COVID-19 crisis together with their children, are undergoing processes of a change in awareness, and today they are more opinionated, more involved and also more consolidated in their expectations about the dramatic change which is necessary in the education system and about prioritization of the subjects and the skills that they want to give to their children. Their frustration, desperation and lack of expectations from the system are also evident, compared to those of the Jewish parents.

The research findings are significant for many fields, including: teacher-parent relations, the nature of the ideal teacher, the social-emotional and scholastic principles that are fundamental for the parents, the multicultural differences between Jewish parents and Arab parents, understanding parents' expectations from the education system and evaluating the changes that have taken place in parents' involvement in the face of the COVID-19 pandemic crisis and the changes of the period compared to those that characterized their parents' generation. The study connects the changes in the views of the parents today compared to the views that characterized their parents with the changes that have taken place in Israel since the state was founded, which have greatly increased in the turbulent past two years of the COVID-19 pandemic, and have become clearer in the face of the unexpected demands of the new era. The study is therefore unique in the unique period in which it was carried out, in focusing on the population of Arab parents that has been studied little so far, and in comparing it to the population of Jewish parents. The discussion of the findings presents the implications for other training of teachers in Israel, which deals initially with the personal

development of the future teachers, building the self as a person and as a teacher before dealing with actual teaching that is suited to the new reality, the learner's fields of interest or the skills relevant for the learner in the 21st century.